

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Пріми Раїси Миколаївни

**про дисертацію Якименко Світлани Іванівни «Теорія і практика
формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.07 – теорія та методика виховання**

Актуальність обраної теми. В умовах глобалізаційної інтеграції, інтенсивної розбудови українського суспільства та реформування всіх ланок вітчизняної освіти пріоритетним значенням для педагогіки є виховання високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості, з цілісним уявленням про навколишній світ, з розумінням його зв'язків, явищ і процесів, що є чинником формування світогляду молодшої людини. Цілком слушно здобувачка відзначає, що формування основ світосприйняття у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку є необхідною передумовою особистісного становлення, формування цілісних уявлень про світ на основі глибокого розуміння навколишнього світу та свого місця в ньому. Відтак, досліджувана Якименко Світланою Іванівною проблема формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років – на часі, є досить важливою й актуальною в процесі реформування сучасної системи освіти.

Звертаємо увагу на те, що дослідницько-експериментальна робота виконувалася здобувачкою відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки початкового навчання Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського в процесі розробки теми «Теоретико-методологічні основи формування світогляду дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку» (реєстраційний номер 01050008309), затверджено Вченою радою Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Протокол №14 від 16.05.2005).

Тему дисертації «Теорія і практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» за спеціальністю 13. 00. 07 – теорія і методика виховання затверджено Вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 02 від 25 лютого 2020 р.) й узгоджено Міжвідомчою

радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 31.03.2020 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Найбільш вагомими науковими результатами дослідження Якименко Світлани Іванівни, що акумулюють його новизну, ми вважаємо, передусім, такі: розроблення й обґрунтування концептуальних засад дослідження, базованих на провідній ідеї, яку складають домінантні положення, що характеризують зміст і вектор освітніх реформ дошкільної та початкової освіти, й реалізованій на методологічному, теоретичному і практичному рівнях. Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, виваженість і самостійність її аналізу, творче застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань.

Дисертацію презентує високий рівень наукової новизни, де автором *вперше*: здійснено *цілісний теоретичний аналіз* проблеми формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років на основі ідей особистісно орієнтованого, компетентнісного, системного, середовищного, суб'єкт-суб'єктного, цілісного, творчого, інтегрованого, інноваційного, проблемного, структурного, функціонально-організаційного, прогностичного підходів; *уведено у науковий обіг* поняття «формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» й «*інтегрована особистісно орієнтована технологія*»; *спроектовано й обґрунтовано структурно-функціональну модель* як сукупність закономірних, функційно пов'язаних компонентів, що складають цілісну педагогічну систему процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладі дошкільної освіти та в початковій школі; *визначено й обґрунтовано педагогічні умови її ефективного реалізації* (створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської «інтегрованої особистісно орієнтованої технології»;

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні у практику роботи закладів дошкільної освіти та загальноосвітніх шкіл: програмного, змістового і методичного забезпечення процесу формування світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в інтегрованому освітньому середовищі (монографія «Формування світогляду у старших та молодших школярів: теорія і практика», 2006; монографія «Формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: теорія і практика»; «Освітня програма «Світ, в якому я живу» для дітей старшого дошкільного віку» (2019 р.) та навчальний комплект (8); «Освітня програма для 1-2-х класів «Світ, в якому я живу» (2018 р.) та навчальний комплект (10 зошитів); навчально-методичні посібники: «Народознавчик», «Ціннісно-змістовий компонент системи інтегрованих знань про людину і світ старшого дошкільника», «Інтегрована особистісно орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти»; навчально-методичних комплектів «Віконечко в світ» для I молодшої, II молодшої, середньої та старшої груп ЗДО, Програма та перспективне планування для 1-4 класів початкової школи; два *методичні посібники* для вчителів («Універсальність педагогічного новаторства: інтегрована особистісно орієнтована технологія в закладах освіти» (2020 р.); проведено сім засідань літньої школи професора С. Якименко *для освітян України* з проблеми практичного впровадження авторської «Інтегрованої особистісно орієнтованої технології в закладах дошкільної освіти та в початковій школі»).

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти; розробки навчальних програм і методичних рекомендацій, написання підручників, навчально-методичних посібників; під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Методика виховної роботи» та вдосконалення теоретико-методичної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. Основні положення

дисертації можуть бути використані також у написанні спеціальних і узагальнюючих наукових праць з педагогіки.

Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Вірогідність наукових положень, що наведені у дисертації, зумовлена достатньо чіткою постановкою та комплексним підходом до вирішення завдань дослідження, методологічною обґрунтованістю його вихідних положень, що надало отриманим науковим результатам роботи необхідної переконливості і практичної спрямованості.

Результати дослідження впроваджено у практику роботи: Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)» №40, Луцької міської ради Волинської області (довідка № 68 від 22.12.2020р.), заклад дошкільної освіти №139 м. Миколаїв, Миколаївської міської ради (довідка № 70 від 29.12.2020), заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко» село Геронимівка Черкаської області (довідка № 105 від 12.12.2020 р.), Хмельницький заклад дошкільної освіти №2 «Соколятко», Хмельницької міської ради (довідка № 01-31/14/1 від 21.01. 2021), навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів– дитячий садок» с.Поступель Ратнівського району Волинської області (довідка № 95 від 21.12.2020), Миколаївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №50 імені Г. Л. Дівіної (довідка № 01-23/39 від 22.01.2021р.) Черкаської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату І-ІІ ступенів, Черкаської обласної ради (довідка № 01-32/181 від 20.11.2020 р.), Навчально-виховний комплекс № 6 м. Хмельницького, Хмельницької міської ради (довідка № 01-42/998 від 30.10.2020 р.).

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора. Безумовного схвалення заслуговує обрана дисертанткою логіка викладу змісту та основних результатів

дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»** проведено дефінітивний аналіз ключових понять і сучасного стану дослідження проблеми, розкрито зміст світогляду як методологічного орієнтиру формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, з'ясовано психолого-педагогічні особливості зазначеного процесу.

Заслуговує на увагу і схвалення представлена чітка авторська позиція щодо трактування ключових понять дослідження: «світосприйняття» як цілісності щодо стійких моделей поведінки, відчуття, мислення, пізнання навколишнього світу, властивих дитині 5-8 років, як керованого, так і некерованого процесу пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства; «формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років» як цілеспрямованого й організованого освітнього процесу поетапного їх включення в активну пізнавальну діяльність, що сприяє розвитку світоглядних уявлень про світ, про себе, про соціальні норми і цінності, розуміння сутності об'єктів, явищ природи і суспільства, на основі особистого досвіду взаємодії з навколишнім середовищем; «сформованість основ світосприйняття» у дітей 5-8 років як інтегративного особистісного утворення, що відображає результат пізнання дитиною навколишнього світу, розуміння нею сутності об'єктів, явищ природи і суспільства на основі уявлень про світ і про себе, про соціальні норми, цінності та моделі поведінки, збагачені особистим досвідом.

Нам імпонує логіка викладу матеріалу у другому розділі – **«Методичні аспекти формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»**, де визначено дидактичні чинники, що впливають на формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: пізнавальна активність особистості, ігрова діяльність, впровадження інтегрованого підходу до змісту освітнього процесу та дослідницько-пошукова діяльність.

На основі вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури здобувачка цілком слушно узагальнює, що становлення основ світосприйняття у дітей 5-8 років відбувається інтенсивніше під час активної пізнавальної діяльності та на основі світоглядних уявлень дитини саме через взаємопов'язаність зовнішнього і внутрішнього світу; важливим чинником формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років є інтеграція змісту освіти, що ґрунтується на розгляді проблеми «людина і світ» та утворює на кожному етапі її розвитку єдність і цілісність системності пізнання навколишнього світу; істотно впливає на ціннісні орієнтири у взаєминах дитини з соціальним, культурним середовищем і природним оточенням (світоглядний контекст) та забезпечує цілісність знань різних рівнів – про дійсність; про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі; про стосунки з іншими людьми, про моделі поведінки.

Третій розділ «Діагностика сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років» містить, на наш погляд, належну наукову аргументацію щодо визначення компонентів, критеріїв, їх показників, рівнів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років і розкриття змісту організації та методики проведення педагогічного експерименту.

Нам видається цілком правомірним виокремлення на основі теоретично обґрунтованої структури поняття «світосприйняття» трьох основних компонентів, що цілісно розкривають досліджувану якість у дітей 5-8 років, а саме: *мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний компоненти*; критеріїв (*мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-поведінковий*), показників їх вияву та рівнів сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років: *високий (пошуково-дослідницький), достатній (частково-пошуковий), середній (елементарний), початковий (адаптаційний).*

Звертаємо увагу на вияв належної наукової ерудиції здобувачки щодо розроблення діагностувального інструментарію дослідження сформованості основ світосприйняття у дітей 5-8 років і добору відповідних методик для ефективного проведення констатувального етапу педагогічного

експерименту.

Заслугує схвалення реалізований авторкою алгоритм проведення дослідницько-пошукової роботи у *четвертому розділі «Моделювання процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»*, де розроблено структурно-функціональну модель, обґрунтовано педагогічні умови формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років та представлено концепцію авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології у закладі дошкільної освіти та в початковій школі.

Оригінальним, на нашу думку, є модельне уявлення докторантки про досліджуваний процес, що постає як сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, які складають цілісну педагогічну систему процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладі дошкільної освіти та в початковій школі, поєднаних у блоки: концептуально-цільовий, методологічний, змістово-технологічний, діагностично-результативний.

Ми погоджуємося із визначеними й обґрунтованими педагогічними умовами, які забезпечують формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років: створення інноваційного активно-пізнавального освітнього середовища засобами впровадження авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології; розвиток інноваційної компетентності педагогів як засобу оптимізації формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; забезпечення наступності і безперервності формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років; підвищення рівня педагогічної компетентності батьків у формуванні основ світосприйняття у дітей 5-8 років засобами партнерської взаємодії з педагогами.

Логічним завершенням дослідницько-пошукової роботи є *п'ятий розділ «Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі та педагогічних умов процесу формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років»*, де описано формувальний етап педагогічного експерименту, здійснено аналіз та інтерпретацію результатів експериментального дослідження,

окреслено перспективу реалізації концепції інтегрованого підходу до формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у Новій українській школі.

Здобувачкою проведена скрупульозна робота щодо доведення ефективності впровадження в освітній процес експериментальних закладів освіти педагогічних умов формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років, розроблення й апробації науково-методичного забезпечення авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років у закладах дошкільної освіти та в початковій школі.

Винятково показовим є впровадження впродовж 20 років авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології у закладах освіти, що створює розвивальне середовище, необхідне для засвоєння дітьми національної духовності і культури, науки та інтелектуальної діяльності, формує вміння і радість пізнання в освоєнні навколишнього світу, постійно цілеспрямовано створює внутрішній світ дитини, формує основи світогляду; побудована на принципі інтеграції освітнього процесу і передбачає формування особистості дитини на основі інтегрованих знань про людину і навколишній світ; дає можливість педагогу наповнювати зміст освіти дитини новими знаннями через 5 основних сфер життєдіяльності людини: «Людина і природа»; «Людина і суспільство»; «Людина і культура»; «Людина і Всесвіт»; «Людина, наука і техніка».

Нам імponує оригінальність авторської позиції щодо забезпечення інтеграції змісту освітнього процесу на функціональному рівні через взаємодію трьох блоків знань: інваріантного, прагматичного та гуманітарного, з використанням *дидактичних ігор* («Назви стихійне лихо», «Подорож у минуле рослин»), *казки* («Казка про соняшник»), *логіко-структурних схем підведення підсумку інтегрованого дня, творчих робіт* («Фантастичні тварини»), залучення дітей ЕГ до пізнавальної діяльності в центрах додаткової освіти: «Інтелект», «Спорт», «Соціум», «Гра», «Мистецтво»; проведення екоквестів, «лепбук-технології» тощо.

Здобувачкою окреслено напрями й обґрунтовано перспективи використання авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладах дошкільної та початкової освіти в умовах впровадження концепції «Нова українська школа». Позитивна динаміка результатів проведеного дослідження дає підстави вважати, що поставлені завдання розв'язані, мета дослідження досягнута.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях. Обсяг і характер публікацій авторки (98 публікацій, зокрема: 5 одноосібних монографій, 7 колективних монографій, 6 науково-методичних посібників, 36 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України, 19 у закордонних наукових виданнях, 22 статті у збірниках матеріалів конференцій (із них 8 – у закордонних), 19 свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір), засвідчують фундаментальність її доробку.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Структура і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі рецензованої дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Попри відзначений позитив, віддаючи належне ерудиції докторантки, вважаємо, що як і будь-яка наукова розвідка, яка має характер проблемно-дослідницького пошуку, вона окреслює простір для дискусії, побажань і зауважень:

1. Безсумнівним авторським надбанням є розроблення авторської інтегрованої особистісно орієнтованої технології формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років в закладах дошкільної та початкової освіти. Однак, варто було б більше уваги приділити інноваційним технологіям формування основ світогляду у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

2. На наш погляд, у зв'язку з реформуванням освітньої галузі в Україні доречно було б окреслити психолого-педагогічні засади забезпечення наступності у формуванні основ світосприйняття здобувачів початкової освіти другого циклу НУШ.

3. Дискусійним нам видається вживання у назві першого блоку структурно-функціональної моделі «концептуально-цільовий» лексеми «концептуально», оскільки другий блок названо «методологічний», де презентовано методологічні концепти, а також виокремлення авторських підходів. Думається, слід було б виокремити в моделі специфічні принципи, згадувані у тексті дисертації, наприклад, на с.419 принципи емпіричного педагогіки (педагогіка натхнення до діяльності), соціального загартовування дітей.

4. Вартує більш детального розкриття зміст «Літньої школи професора С. Якименко» у контексті порушеної проблеми.

5. За результатами діагностики на констатувальному етапі педагогічного експерименту було виокремлено проблеми щодо формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років. Уважаємо, що цілком логічно запропонувати розширені рекомендації щодо усунення задекларованих проблем.

Водночас вважаємо, що вказані зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Якименко Світлани Іванівни.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Теорія і практика формування основ світосприйняття у дітей 5-8 років», є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що слугує вагомим внеском у розвиток актуального напрямку вітчизняної педагогічної науки і практики, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами,

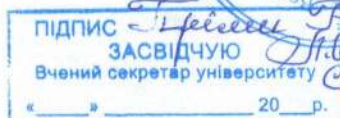
внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Якименко Світлана Іванівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і
методики початкової освіти

Р.М. Пріма

Свідченко Л.С.